

MANUEL DE OLIVEIRA LIMA 1912. OKTÓBERI STANFORDI ELŐADÁSAI ELÉ

SZILÁGYI ÁGNES JUDIT

A brazil diplomata, történész és publicista, Manuel de Oliveira Lima (1867–1928) 1912 őszén hat előadást tartott a kaliforniai Stanford egyetemen. Szerkesztett szövegüket ugyanott publikálta 1914-ben.¹ Ezzel szinte egyidőben portugálul is megjelentette az előadások anyagát *Evolução histórica da América Latina comparada com a América inglesa*² című kötetében. Közülük az ötödik és hatodik előadás olvasható a *Publicationes* jelen számában, magyar fordításban, amihez az angol nyelvű kiadást használtuk.

Oliveira Lima a braziliai Pernambuco állam fővárosában, Recifében született, 1867. december 25-én.³ Bölcsészeti tanulmányait Portugáliában, a lisszaboni egyetemen végezte. 1892 és 1913 között páratlanul sikeres diplomáciai karriert futott be. Attaséként működött Brazília berlini, washingtoni és londoni kirendeltségén, majd 1901-től követi (meghatalmazott miniszteri) pozíciót töltött be Japánban, Peruban, Venezuelában, Svédországban és Belgiumban. 1913-ban visszavonult és az írásnak szentelte idejét. Igaz, pályája során a politika mindvégig összekapcsolódott a tudományos, a publicisztikai és az előadói tevékenységgel. Hazája képviselőjeként a kulturális diplomácia úttörője volt. Életművének jelentős darabjai a hosszabb, történeti tárgyú művek. Egyebek között könyvet írt a brazil függetlenséget előkészítő mozgalomról (*O Movimento da Independência 1821–1822*, 1922); feldolgozta az önállóvá vált ország diplomáciai elismerésének történetét (*História Diplomática do Brasil: O Reconhecimento do Império*, 1901); és foglalkozott a pánamerikanizmus problémájával (*Pan-Americanismo [Monroe, Bolívar, Roosevelt]*, 1908); VI. János portugál király uralkodásának braziliai szakaszával (*D. João VI. no Brasil, 1808–1821*, 1908) valamint az önálló brazil császárság időszakának történetével (*O Império Brasileiro [1822–1889]*, 1927) is. Lima visszavonulása után úgy tervezte, hogy Európában, Londonban telepszik le. Azonban rövidesen, 1915-ben meghívást kapott az USA-ba, hogy Braziliáról adjon elő a Harvard Egyetemen, innen pedig 1916 áprilisában családi okok miatt hazatért Pernambucoba.

¹ OLIVEIRA LIMA 1914a. Ebben a kiadásban az ötödik előadás (*Lecture V*) szövege a 94–111. oldalon, a hozzá tartozó jegyzetek a 151–155. oldalon, míg a hatodik előadás (*Lecture VI*) a 112–129. oldalon, jegyzetei a 156–159. oldalon találhatók.

² Latin-Amerika és Angol-Amerika történelmi fejlődésének összehasonlítása, OLIVEIRA LIMA 1914b.

³ Az életrajzi adatokat vö. FORSTER 2011.

Az 1910-es évek végén elhatározta, hogy véglegesen az Egyesült Államokba költözik. Negyvenezer kötetes könyvtárát Washingtonba szállíttatta, és a katolikus egyetemnek adományozta (*Catholic University of America, Oliveira Lima Library*), ahol a gyűjtemény ma is megtalálható és kutatható. Kiváló anyagot kínál elsősorban a portugál, a spanyol és az ibér-amerikai kultúra tanulmányozásához, számos könyvritkasággal, akár a XVI. századból is. Oliveira Lima élete utolsó szakaszában könyvtárának gazdag anyagát dolgozta fel történeti tárgyú művekben, újságcikkekben (pl. a *Jornal do Brasil*, a *La Prensa* hasábjain), és az egyetemen nemzetközi jogot oktatott. 1928 márciusában érte a halál washingtoni otthonában.

Manoel de Oliveira Lima a luzo-brazil értelmiség tipikus képviselője. Azok közül a brazil intellektuelek közül való, akiknek – származásuk és/vagy iskolázottságuk folytán – erős szellemi kötődéseik vannak a portugál kultúrához, annak elismerése és szeretete saját, brazil identitásuk természetes építőköve. A korszak, a *Belle Époque* és az Első Köztársaság (1889–1930), melyben Oliveira Lima a nemzeti identitás egyik nagyhatású alakítója, a nacionalizmus és a modernizáció kora Brazíliában. Ekkoriban a luzo-brazil értelmiség, így Lima tevékenysége is gyakran arra irányul, hogy a függetlenné válás történelmi fordulata által kijelölt, megváltozott kapcsolatrendszerben megkísérelje újraértelmezni a brazilok és az egykori gyarmattartó ország egymáshoz való viszonyát. Műveiben tükröződik személyes elkötelezettsége Portugália, a portugál örökség iránt, ugyanakkor hitet tesz brazilsága mellett is, egy olyan nemzetet konstruálva, melyről állítja, csak akkor lehet alkalmas a politikai és kulturális fejlődésre, ha hűséges marad portugál gyökereihez.⁴ Ez a luzo-brazil látásmód világosan megmutatkozik a hat előadásból álló egyetemi sorozat koncepciójában is.

A másik gondolati elem, ami a stanfordi előadások témaválasztását és felépítését alapvetően meghatározza, az előadó őszinte kontinentalizmusa, a pánamerikai tudat (és ez esetében nem csupán az észak-amerikai vendéglátóknak szóló udvarias gesztus). Oliveira Lima annak a hivatali apparátusnak a tagja, melynek meggyőződésére és tevékenységére erős bélyeget nyomott Rio Branco bárónak (1845–1912), a korszak nagyformátumú diplomatájának, külügyminiszternek (1902–1912) a szellemisége.⁵ Az ő külpolitikai koncepciójának része, hogy az Első Brazil Köztársaság – főként a XX. század első éveitől kezdve – a nemzetközi szinten az Amerikai Egyesült Államokhoz („a mi nagy és dicső északi nővérünkhöz”⁶) méri magát, igyekszik szorosan együttműködni vele, a kontinens erős és expanzív középhatalmaként. Ugyanakkor keresi helyét régiója viszonyrendszerében, a spanyol-amerikai köztársaságok között. „Rio Branco realista volt és megértette, hogy Brazília jövője az Új Világ és nem Európa. Brazília számára az USA az elsődleges piac, és szomszédságát a spanyol nyelvű országok jelentik.”⁷ Ez a nézőpont – a szakmai

⁴ Vö. ENSLEN 2005, 244.

⁵ Bővebben LINS 1996 [1945].

⁶ Rio Branco szavai az 1906-os, a III. Pánamerikai Konferencián elhangzott záróbeszédéből valók. A szöveget közli LINS 1996 [1945], 486.

⁷ E. Bradford Burnst idézi FORSTER 2011, 84

meggyőződés és talán a miniszterhez fűződő sokáig szívélyes személyes viszonyuk okán is – igen közel áll Oliveira Limáéhoz, aki tehát stanfordi előadásában párhuzamosan vizsgál „három Amerikát” – a portugál, a spanyol és az angolszász világból kibontakozó Újvilágot. Az ő emancipációjukról fejt ki véleményét, összehasonlítva fejlődési hasonlóságukat és különbségeiket, történelmi távlatba helyezve a folyamatot. Előadássorozata mintegy historikus megalapozása és lenyomata a Rio Branco-i külpolitikai iránynak, ugyanakkor eszmei háttérrel kínál az I. köztársaság kori brazil nemzeti identitás formálásához. S mivel angol nyelven hangzik el és jelenik meg, észak-amerikai egyetemi közönség számára, a brazil önkép felmutatásának eszközévé válik a nagy szövetséges művelt közvéleménye előtt.

A szöveg fordítása nem volt könnyű feladat. Lima áradó körmondatai, szecessziós stílusa és a korszakban természetes módon használt, mára azonban elavult fogalmak megfelelő kezelése nehezítette a munkát, amit nagy részben történelem szakos PhD-hallgatók végeztek. Az ő nyelvtudásukhoz igazodva használtuk az előadások angol, és nem a portugál szövegátültetését. Hiszen a fordítói munkát szemináriumi feladatként, az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskolájának diákjaival közösen kezdtük. Részt vett benne *Antal Gábor*, *Hevő Péter*, *Katona Brigitta*, *Kocsev Bence* és *Kozma Bertalan*, akik a fordítói jegyzetek többségét is maguk készítették. Külön köszönet illeti Katona Brigittát, aki szerkesztői szemmel, a különböző fordítók szövegrészeinek összefésülésével, valamint versfordításaival is jelentősen hozzájárult munkánk sikeréhez. Tervezem a továbbiakban – szintén hallgatók bevonásával – a teljes előadássorozat lefordítását és publikálását.

BIBLIOGRÁFIA

ALMEIDA 2004

ALMEIDA, Paulo Roberto de: Oliveira Lima e a diplomacia brasileira no início da República. Um intelectual com idéias fora do lugar ou com propostas fora da época? In: *Remate de Males* (Campinas) 24. 2004, 121–137. (2017. 10. 10.)

BISPO 2015

BISPO, Antonio Alexandre: O Rio de Janeiro e a representação do Brasil na Europa da Belle Époque. Manuel de Oliveira Lima (1867–1928) – 100 anos de sua despedida pela colônia brasileira da Bélgica. In: *Revista Brasil-Europa – Correspondência Euro-Brasileira* 153/2. 2015/1. <http://revista.brasil-europa.eu/153/Oliveira-Lima.html> (2017. 10. 10.)

ENSLÉN 2005

ENSLÉN, Joshua Alma: Between Diplomacy and Letters. A Sketch of Manuel de Oliveira Lima's Search for a Brazilian Identity. In: *História* (São Paulo) 24/2. 2005, 243–259.

FORSTER 2011

FOTRSTER, Maria Theresa Diniz: *Oliveira Lima e as relações exteriores do Brasil. O legado de um pioneiro e sua relevância para a diplomacia brasileira*. Brasília, Fundação de Alexandre de Gusmão, 2011.

LINS 1996

LINS, Alvaro: *Rio Branco (O Barão do Rio Branco). Biografia pessoal e História política*. 3. edición. São Paulo, Editora Alfa Omega, 1996 [1945].

OLIVEIRA LIMA 1914a

OLIVEIRA LIMA, Manoel de: *The Evolution of Brazil Compared with that of Spanish and Anglo-Saxon America* (Edited with Introduction and Notes by Percy Alvin Martin). California, Stanford University Press, 1914.

OLIVEIRA LIMA 1914b

OLIVEIRA LIMA, Manoel de: *Evolução histórica da América Latina comparada com América inglesa*. Rio de Janeiro, Livraria Garnier, s. a. [1914].

SANTOS 2005

SANTOS, Fábio Muruci dos: Um Éden germânico. Europa e Americanas viagens de Oliverira Lima. In: *Revista Estudos Históricos* (Rio de Janeiro) 1/35. 2005, 23–46. <http://bibliotecadigital.fgv.br/ojs/index.php/reh/issue/view/302> (2017. 10. 10.)